

Tunnbrödsbakning i Trappgårdens bagarstuga, år 1917. Fr v: Trapp-Stina, Flintull-mon, Trapp-Karin och Markus-Anna.

”Tunnbrödsbakning i Hälsingland”

Amusull-Stina berättar:

Redan i mycket unga år fick kullorna på Sollerön vara med och lära sig baka tunnbröd. De som inte nådde upp på bakbordet riktigt, fick ställa sig på en plankstump eller något annat lämpligt som letades fram. De måste nå ända bort över bakbordet för att kunna kavla ut ämnen och kakor. Till en början fick de lära sig baka ämnen eftersom det var lät-tast. Ämnena drogs sedan över till andra ändan av bordet med en ”spyl-ja” och någon mera erfaren fick sedan ta vid och baka ut ämnet till en kaka av rätt tjocklek och omfång. Kakan rullades sedan på en bakustör

och sattes in i ugnen, där den försiktigt rullades av. Efter en kort stund inne i den varma ugnen var kakan gräddad och kunde tas ut, borstades av och veks samman — antingen till härbresbröd i två vikningar eller till kunnbröd i tre vikningar. Kullorna kunde nästan vara fullärda i skolåldern och detta bidrog säkert till att det fanns erkänt skickliga tunnbrödsbakorskor på Sollerön.

När jag var ganska liten fick jag följa med min mor, Flint Anna, till granngårdarna på uppsittarkvällar, där kvinnorna samlades till strumpstickning under prat och berättande om timade händelser. Jag satt andäktigt vid brasan i den öppna spisen och lyssnade på de äldres berättelser. Sådana kvällar berättades om sollerökullor som vandrat till fots mot Hälsingland för att baka tunnbröd i gårdarna. De hade bestämda kvarter efter vägen. Vandrigen tog tre dagar och de övernattade två gånger efter vägen. Både på ditvägen och hemåt utnyttjades dessa kvarter. Jag minns, att det talades om ett par systrar från Utanmyra, Anna och Karin Lund, som vandrat österut på sådan tunnbrödsbakning. Sedermera hamnade Karin i Edsbyn där hon gifte sig och stannade kvar.

Trapp-Stina i granngården hade också varit till Hälsingland ett par gånger tillsammans med Jugåniss Tolla Anna från Bodarna. Hon kände därför en del folk, bl a Klockar-Anna i Alfta. På våren 1918 började jag tala med Trapp-Stina om att följa med på tunnbrödsbakning. Det var kristid och elände ute i världen, ransonering på allt matnyttigt, ont om pengar. Varje tjänad krona var till välsignelse för uppehållet. Trapp-Stina kontaktade Klockar-Anna och fick så småningom svar, att om vi kom skulle vi få full sysselsättning i åtminstone tio veckor. Till min förvåning lämnade både mor och far sin tillåtelse. De var förmodligen glada över att yngsta kulan kunde ut och tjäna någon slant på egen hand. Resan bestämdes och det kändes skönt att pröva något nytt, kunna stå på egna ben och vara väntad någonstans där man kunde göra nytta.

Den stora dagen kom när vi skulle åka, Trapp-Anders betslade hästen och spände för åkskrindan. Vi hade packat våra spånkorgar med det nödvändigaste, några ombyten kläder, litet småsaker och så en stor varm schal. När vi satt på hästskjutsen på väg västerut över Ryssågå, knep det till litet i hjärtat. "Vad hade man gett sig in på?" Det gick dock strax över. När vi hunnit till "långbanken" och befann oss mitt ute på bron, började vi möta en hel rad hästfordon. Trapp-Anders måste stanna och hålla åt sidan för att släppa förbi alla mötande. Vi såg då, att det var ett begravningsståg från Ryssa. Det var första offren för "spanskan" som skulle jordfästas på kyrkogården i Sollerön. Det kändes beklämmande för oss som var på väg hemifrån. Många obesvarade frågor om hem och anhöriga virvlade runt inom oss där vi satt och väntade på att foljet skulle passera.

Så småningom fortsatte färden och vi anlände till Vika station. Där

blev det att skaffa biljetter och sedan en väntestund innan tåget anlände. Sedan vi klivit upp och tagit våra platser, gick resan vidare över Mora och efter ett kortare uppehåll där, vidare över Furudal, Voxna och Edsbyn. När tåget fram emot kvällen stannade vid Alfta station fanns Klockar-Anna där och mötte oss. Hon tog hand om oss med varm hjärtlighet och vi blev bemötta på bästa sätt.

Till en början blev vi inkvarterade hos Klockars. Husbond hette Klockar-Per och var hästhandlare. Han hade alltid mycket folk ikring sig och affärer på gång ständigt. Det var liv och rörelse på gården hela dagarna. Där fanns också telefon, vilket var ovanligt på den tiden. Gården var en typisk Hälsingegård men hade tomt två huvudbyggnader, stora hus och i våra ögon pampiga byggnader i två våningar. Även om inte alla rum användes, fanns det gardiner för fönstren i bägge våningarna. En äldre och mindre timmerbyggnad fanns även och den användes som bagarstuga. Vi såg också, att till gården hörde stora och rena åkertegar — inte alls den stenbundna jord med många stenrosen som vi var vana. Nästan i varje gård fanns lejt arbetsfolk, pigor och drängar som utförde de dagliga sysslorna med ladugård och jord. Gårdarna i trakten brukade ofta vara byggda uppe på något backkrön, en egendomlig omständighet som vi förvånades över ibland.

Hemma hos Klockars blev vi undfägnade med mat och kaffe. De hörde sig för om våra förhållanden och vi fick berätta hemifrån. Det vilade en otvungen stämning i huset och det lättade vår blygt avvaktande hållning när vi anlände. Sedan fortsatte vi till en gård som hette Jan-Pers. Där fanns en bagarstuga och i denna ett rum som blev vårt kvarter en tid framåt. Vi bakade tunnbröd hos Jan-Pers i flera dagar. Det var att stiga upp tidigt på morgonen och börja elda upp bakugnen. Ved fick vi inburen i stora travar av gårdsfolket men i regel fick vi själva svara för eldningen.

Efter några dagar blev det ”hymse stansa” som de sade på gården, dvs vi skiftade ställen. Från nästa gård som vi skulle till, kom de med åkkärra och hämtade oss. Vi packade upp våra saker och under åkturen mellan gårdarna var den varma schalen bra att ha. På några ställen vi bakade, fick vi göra tunnbröd av litet annorlunda sort än hemma. Det bakades utan potatis men med ärtmjöl blandat med kornmjölet. Av ärtmjölet blev brödet mera grynigt på ytan och måste gräddas med stor försiktighet. När degen skulle göras fick vi ut på gården och hämta kallt vatten och blanda i degen. Den mjuknade inte annars. I stället blev vi såriga på händerna vid hanteringen av den kalla degen. Vi fick ha en flaska glycerin till hands för att smörja in händerna med. Vi brukade göra tre satser deg om dagen. En sats gjorde vi på kvällen ungefär vid sextiden och den degen fick sedan stå över natten. Sedan vi gjort sista degen var det att sopa upp mjöldamm, städa till litet, skaka av förklädet

och gå in i stugan och äta kvällsmat. Efter litet prat med husbondfolket var det läggdags ute i bagarstugekammaren.

En gård hette Andersers och där bakade vi i fyra dagar. Gårdsfolket var varmt religiösa och tillhörde Missionsförbundet. Vi hörde att de talade om att bevista ett missionsmöte i Bollnäs och som skulle pågå i flera dagar. Vi hörde det talades mycket om detta möte och det märktes att folk hade stora förväntningar. Dagen före kom så husmor och gjorde en försynt förfrågan om vi ville åta oss att sköta kreaturen och ladugården medan de var borta. Vi ville gärna motsvara detta förtroende och åtog oss gärna sysslorna. De hade tio kor som stod fem på var sida om en mittgång i ladugården. Denna var byggd i en sluttning och stod på stolpar på grund av lutningen. Ladan var dock i markplanet. I ett litet rum invid ladan fanns en mjölkkammare och där var rinnande vatten. Det blev mycket mjölk efter tio kor och vi hade full sysselsättning. Vi utförde dock sysslorna med glädje. Efter husbondfolkets hemkomst fick vi beröm och det kändes värmande. Både Trapp-Stina och jag själv kände oss glada över att ha klarat arbetet bra.

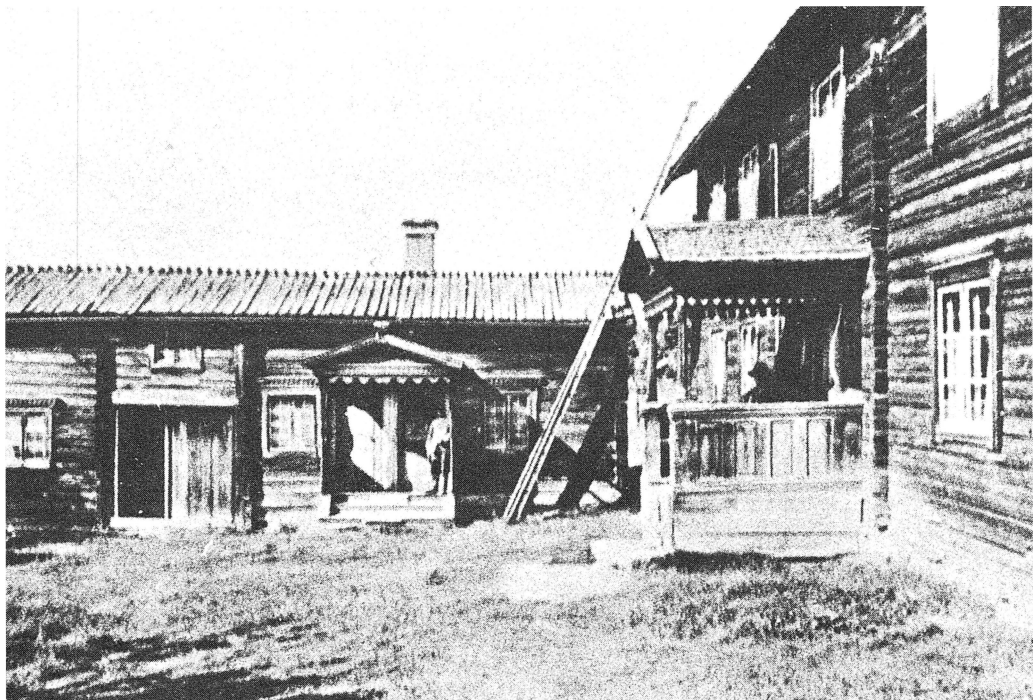
Arbetet med tunnbrödsbakningen betalades endast med någon krona om dagen. Vi fick dock bra mat i alla gårdar vi bakade och detta var en god sak i kristiderna när det var ont om föda. På flera ställen var det helt andra kostvanor än vad vi var vana. Det gjordes pölsa och leverpastej och där tillverkades även en slags ost. Den liknade den sötost vi kände till hemifrån men var ljusare i färgen och blandades troligen upp med mjölk eller grädde. Osten eftergräddades i stora formar och serverades sedan i dessa på bordet. ”Ta för er nu flickor” brukade husmor säga. Ofta fick vi risgrynsgröt med smörgås som kvällsmat. Folk var generösa när de bjöd av maten och det fanns gott om mat i gårdarna. Någon snålhet i kosthållet fanns inte någonstans och kristiden märktes inte mycket.

Det hände även att vi bakade extra på kvällarna ibland. Medan vi var i Långhed, en by norr om Alfta, bakade vi några slags kakor som kallades för ”skofta” åt en lanthandlare. Det var ett slags matbröd som motsvarade våra tjockbullar. Vi fick extra betalt för detta kvällsarbete och lanthandlaren Morell och hans fru bjöd hem oss på kvällsmat vid flera tillfällen. Vi fick även komma till hans affär och leta rätt på något tygstycke att sy oss något av. En gång fick jag en bonad av honom med text:

”Ett Hem Det Är Det Fäste Vi Rest Med Murar Trygga
Vår Egen Värld Den Enda Vi Mitt i Världen Bygga”.

Bonaden var ett vackert minne men jag gav bort den till min bästa vän Bond Lina sedan vi återkommit till Sollerön.

På söndagarna kunde vi ligga och dra oss på morgnarna och må gott. Vi brukade få kaffe på säng och i regel blev vi sedan bjudna in till hus-

Typisk bondgård i Långhed, Alfta socken, där Amusull-Stina och Trapp-Stina bakade tunnbröd under sina resor i Hälsingland.

bondfolket på helgmat. I många hus fanns det ganska ofta orgel och någon som spelade och det förekom sång och musicerande i samvaron på söndagarna.

Det dagliga arbetet med tunnbrödsbakningen avlöstes av andra upplevelser. En dag fick vi bud från Klockar-Anna att vi skulle komma till deras hem och vara barnvakt åt lille Per-Erik. Klockar-Per skulle ha fest för sina kollegor, d v s det skulle bli storkalas. Vi gjorde oss klara i Lars-Hansgården, där vi då bakade och begav oss till Klockars. På vägen passerade vi ett gårde och gick längs ett stängsel. Vi hejdades plötsligt av en stor grå sugga som var aggressiv. Den hade grävt sig ut ur stian i närmaste gård och firade sin nyvunna frihet med att skrämma tunnbrödsbakerskor. Vi måste fly så fort vi kunde och bege oss till byn efter hjälp. Till slut kom vi fram till Klockars och kunde ta hand om Per-Erik. Han var två år och hade för kvällen tillgång till en hel våning, där vi kunde rasa och leka med honom medan kalaset pågick. Han somnade snart snällt från allt ståhej. Så kom husmor till oss med en bricka med mat och godsaker och vi blev kvar på gården till nästa dag.

Ibland kom några av flickorna från bygden och ville lära sig baka. De fick gärna försöka men resultatet blev oftast ganska olika våra tunnbrödsbakor. Det förekom även att vi bakade ett slags tunnbullar åt folk,

påminnande om de ”skofter” som fanns på en del ställen. Det var ofta så att folk hade olika önskemål om bakning av bröd medan ugnen var uppekladd och vi försökte göra dem till lags så gott vi kunde.

Några dagar bakade vi i en gård som kallades Mårs. Dottern i huset hette Anna och var ganska strängt hållen i hemmet efter vad vi kunde se. I Alfta var det sed, att när det rustades till bröllop i någon gård skulle det bli allmän ”knutning”. Detta innebar att folk samlades ute på bröllopgården, det hurrades och sjöngs och brudparet ropades ut på verandan. De brukade då åtföljas av tärnor med ljus i händerna. Ungdomar från hela bygden brukade samlas för att ”knuta” och ta sig en titt på brudparet. Medan vi var i Mårs, frågade Anna en dag om vi var intresserade av att följa med till Gundbo för att ”knuta”. Hon blev glad när vi ville göra sällskap och även Annas bror Johan var med. Han som knappast sade ett ord till oss hemma på gården, var uppspelt och glad, bjöd på äpplen och skämtade med oss. Så kunde stämningen bli under ”knutningen”, så var det också i Gundbo, där Hammar-Per stod brudgum tillsammans med sin brud från Edsbyn.

En kväll medan vi bakade i Pallasgården — en av de större och ståtligaste gårdarna i Alfta — bjöd Pallas Nils oss med till ”Blå Salongen”, en samlingslokal i samhället. Där var fest anordnad. Det var musik och dans och det serverades kaffe och lemonad. Det var en betagande upplevelse för ett par fattiga tunnbrödsbakare som var vana vid myrarna vid Holen och Gotland, att sitta där på balkongen och dricka kaffe och titta på de dansande i salongen under oss. Pallas Nils var en trevlig sällskapsmänniska och berättade för oss om bygden och människorna. Jag läste ett poem för de övriga, vilket tydligen uppskattades:

*”Vi ägde ock djupt därinne
i själen ett heligt rum
En fristad för dyrbart minne
för ton som bland mängden är stum. . .”*

Så blandades våra arbetsdagar med tunnbrödsbakning med glatt umgänge med folk från bygden. De var lättsamma människor, strävsamma i sitt arbete och när vi efter dessa veckor i Hälsingland återvände mot Sollerön, där våra hemsysslor väntade, var det med en viss saknad som vi åntrade tåget för färden mot Vika station.

Vår förtjänst i pengar räknat, var endast någon krona om dagen men vi fick god och närande mat och det var uppskattat i kristiden. Vad som kanske var mera värt, var att vi fick vänner för livet. Sedan blev det så, att jag ytterligare sju gånger gjorde resan till Alfta för tunnbrödsbakning i trakten. Många gånger har jag fått berätta om mina upplevelser från resorna i Hälsingland, om ståtliga timmerbyggnader med granna gardiner, om vidsträckta åkrar med korn och vete, om smakliga maträtter som sällan sågs här och om ett gästfritt och ihärdigt arbetande folk.

Mina minnen har jag bevarat med glädje och från den svunna tiden har mina tankar ofta återvänt till dessa trakter och de människor jag lärde känna där.

H.N.